

Reflexe studentů na míru rozvíjení odborných kompetencí ve vybraných předmětech pregraduální přípravy budoucích učitelů AJ

Ondřej Duda, Josef Nevařil, Václav Řeřicha

Abstrakt

Článek se zabývá reflexí míry rozvíjení odborných kompetencí ve vybraných předmětech pregraduální přípravy budoucích učitelů anglického jazyka. Cílem výzkumu je srovnání názorů studentů 1. a 2. ročníku navazujícího magisterského studia Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň ZŠ. K dosažení cíle bylo použito metody nestandardizovaného dotazníku, který byl zaměřen na tři složky oborově-předmětové kompetence: kompetenci komunikativní, lingvistickou a lingvodidaktickou, o kterých je více pojednáno v teoretické části tohoto článku. Praktická část analyzuje výsledky reflexe na míru osvojení dané kompetence ve vztahu k vybraným povinným a povinně volitelným předmětům.

Klíčová slova: reflexe, odborné kompetence, lingvistická, lingvodidaktická, komunikativní kompetence.

Students' reflection on the level of acquisition of specific competences gained in pre-service English language teacher training

Abstract

This paper concentrates on students' reflection on the level of acquisition of specific competences in their pre-service teacher training. The aim of the research is to compare first-year and second-year master study programme students' opinions. In order to collect data, a non-standardised questionnaire was used. The theoretical part deals with specific competences; namely linguistic, linguodidactic and communicative competences. The practical part concentrates on the analysis of the level of acquisition of the competences students gained in selected compulsory subjects.

Key words: reflection, specific competences, linguistic, linguodidactic, communicative competence, pre-service teacher training.

Úvod

Článek se zabývá reflexí míry rozvíjení odborných kompetencí ve vybraných předmětech pregraduální přípravy. Zmíněná reflexe byla provedena budoucími učiteli anglického jazyka na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Pro účel výzkumu byla zvolena klasifikace odborných kompetencí učitele dle Vašutové (in Hanušová, 2005) na následující odborné kompetence: komunikativní kompetence, lingvistická kompetence, sociální a interkulturní kompetence, literární kompetence a lingvodidaktická kompetence. Z celkového výčtu kompetencí byly vybrány a dále zkoumány pouze tři, jmenovitě komunikativní, lingvistická a lingvodidaktická kompetence, jež svou definicí přímo korespondují s vybranými předměty pro tuto studii.

Budoucí učitelé procházející závěrečnou fází pregraduální přípravy by měli průběžně reflektovat svou dosavadní profesní přípravu a její cíle. Rozvíjet schopnosti reflexe a sebe-reflexe již během studií na univerzitě se tedy jeví jako logický postup, který umožní studentům sledovat vlastní pokrok (Harmer, 2012). Studijní program pro budoucí učitele anglického jazyka na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci je rozdělen do dvou úrovní na tříleté bakalářské studium a dvouleté navazující magisterské studium, kdy po úspěšném absolvování všech požadovaných kritérií se student stane certifikovaným učitelem anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol.

Cílem studie je srovnání názorů studentů prvního a druhého ročníku navazujícího magisterského studia Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol a analýze sylabů je tak věnován jiný výzkum. Výzkum, vycházející ze struktury dotazníkového

šetření, se zabývá reflexí studentů na míru rozvíjení odborných kompetencí ve vybraných povinných předmětech pregraduální přípravy. Konkrétně se jedná o kompetenci komunikativní, lingvistickou a lingvodidaktickou, které byly osvojeny zmíněnými studenty v rámci pregraduální přípravy. Zde je třeba uvést také jiné autory, jejichž poznatky byly v rámci výzkumu využity. Babická a Nevařil (2003), pocházející ze stejného prostředí pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, provedli výzkum, v němž pracovali se subjektivními názory studentů na zvolený jev. Výsledky tohoto šetření ukazují, že studenti hodnotí jako zvláště přínosné pro svou budoucí pedagogickou praxi především disciplíny, které jsou svým zaměřením méně teoretické a více praktické, např. *Praktický jazyk a Fonetika*. Jako nedostatek je hodnocen fakt, že studium učitelských oborů je na Pedagogické fakultě v mnoha ohledech zaměřeno spíše teoreticky a chybí důraz na aplikaci poznatků do praxe.

Metody výzkumu

K získání potřebných dat bylo při výzkumu použito metody nestandardizovaného dotazníku, který byl sestaven v souladu s principy formulovanými Gavorou (1996). Dotazník byl předložen ve dvojí formě; dotazník v elektronické formě byl předložen studentům prvního ročníku a kopie v tištěné formě byla předložena studentům druhého ročníku navazujícího magisterského studia Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol. Všechny odpovědi byly shromážděny a dále zpracovány anonymně. Oslovení studenti 1. ročníku již absolvovali první povinnou praxi v edukačním procesu z celkových dvou, které musejí absolvovat v průběhu celého studia. Studenti 2. ročníku již absolvovali obě praxe v době šetření. Jak bylo již zmíněno, autoři článku pracovali výhradně s názory studentů na míru rozvíjení odborných kompetencí ve vybraných povinných předmětech pregraduální přípravy. Autoři článku jsou si tak vědomi skutečnosti, že jakýkoliv druh hodnocení studentů se v takových případech považuje za subjektivní, nezohledňující míru vlastního podceňování či přeceňování.

Dotazník pracoval s názory studentů na míru rozvíjení odborných kompetencí, konkrétně komunikativní, lingvistické a lingvodidaktické kompetence. Otázka byla v dotazníku formulována následovně; *Do jaké míry jste si osvojil/a komunikativní, lingvistickou či lingvodidaktickou kompetenci v následujících předmětech?* Pro zaznamenání hodnocení, čili odpovědi na otázku v dotazníku, byla použita škála 1 až 4, kdy číslo 1 představuje nejvyšší míru významnosti. Studenti měli také možnost nevyjádřit se vůbec a nepřihlídit tak hodnocení žádné. Zmíněná škála 1 až 4 je verbálně prezentována jako:

- hodnocení 1; 'určitě ano',
- hodnocení 2; 'spíše ano',
- hodnocení 3; 'spíše ne',
- hodnocení 4; 'určitě ne'

Otázka v dotazníku se zaměřovala na devět povinných a devět povinně volitelných předmětů z bakalářského studijního programu Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání, jenž je předstupněm programu navazujícího, a na čtyři povinné a sedm povinně volitelných předmětů z již zmíněného navazujícího magisterského studijního programu. Studenti volili jedno číslo z uvedené škály 1–4 a přiřadili jej dle svého názoru k dané kompetenci vztahující se ke konkrétnímu předmětu s možností nevyjádřit se vůbec. Pro tento srovnávací výzkum byla zpracována pouze data týkající se povinných předmětů z bakalářského studijního programu. Důvodem je fakt, že povinně volitelné předměty v průběhu bakalářského studia nenavštěvovali všichni oslovení studenti a povinné předměty z navazujícího magisterského studia nebyly prozatím absolvovány všemi oslovenými studenty.

Celkově se šetření zúčastnilo 58 studentů, z nichž 38 bylo v 1. ročníku a 20 bylo v 2. ročníku navazujícího magisterského studijního programu. 37 respondentů z prvního ročníku zaznamenalo své odpovědi ve správném, předem stanoveném formátu. Odpovědi jednoho respondenta nebyly zpracovány ani jinak využity z důvodu nesprávného formátu předložených odpovědí.

Výsledky výzkumu

Výsledky studie jsou uspořádány dle zkoumaných odborných kompetencí a ročníků studia, ve kterých se respondenti nacházeli v době provedení výzkumu. Jednotlivé odborné kompetence měly být do dotazníku vepisovány pomocí následujících zkratk: K – komunikativní, L – lingvistická a LD – lingvodidaktická kompetence. Samotná data jsou prezentována v procentech vycházejících z počtu studentů přiřazujících danou míru významnosti zkoumaných kompetencí ke konkrétnímu předmětu. Hladina významnosti v procentech byla stanovena na 60 % a více. Respondenti si mohli vybrat a přiřadit jednu, dvě, všechny či žádnou ze zkoumaných odborných kompetencí ke zvolenému povinnému předmětu. Z tohoto důvodu součet hodnot v prezentovaných tabulkách nemusí dávat dohromady 100 % pro jednotlivá hodnocení. Procenta jsou tedy spočítána a prezentována pro každou odbornou kompetenci zvlášť.

Odpovědi studentů 1. ročníku navazujícího magisterského studia

Dotázaní studenti odpovídali na otázku: *Do jaké míry jste si osvojil/a komunikativní, lingvistickou či lingvodidaktickou kompetenci v následujících předmětech?* následujícím způsobem. Studenti 1. ročníku navazujícího magisterského studia zvolili kompetenci lingvistickou jako osvojenou v největší míře (hodnocení 1 nebo 2) v osmi povinných předmětech z devíti. Dle názorů studentů je nejvýznamnější tato kompetence zastoupena v předmětu *Syntax* (všichni respondenti volili hodnocení 1 nebo 2, z toho 78 % hodnocení 1). Komunikativní kompetence byla dle těchto studentů významně osvo-

jena v pěti z devíti předmětů. Kromě *Praktického jazyka* a obou předmětů *Jazykových dovedností*, na čemž se shodují se studenty 2. ročníku (viz. níže), jsou to také *Fonetika* a *Didaktika*. V těchto pěti předmětech si tato skupina respondentů také určitě nebo spíše osvojila dvě ze tří kompetencí. Detailní výsledky jsou vyobrazeny v tabulce 1 níže:

Tab. 1

Bakalářský studijní program – povinné předměty,

1. ročník navazujícího magisterského studia, hodnocení 1 a 2

Předmět	Komunikativní kompetence			Lingvistická kompetence			Lingvodidaktická kompetence		
	Hodnocení (v %)			Hodnocení (v %)			Hodnocení (v %)		
	1 a 2	1	2	1 a 2	1	2	1 a 2	1	2
Praktický jazyk	97	67	30	86	33	53	22	5	17
Jazykové dovednosti – čtení a psaní	75	50	25	78	39	39	56	23	33
Jazykové dovednosti – akademický styl	70	42	28	89	53	36	28	0	28
Fonetika	67	42	25	83	64	19	44	22	22
Úvod do lingvistiky	33	8	25	88	61	27	33	19	14
Morfologie	47	22	25	86	61	25	33	19	14
Syntax	55	27	28	100	78	22	38	19	19
Lexikologie	59	17	42	86	61	25	38	19	19
Didaktika	64	42	22	47	22	25	83	58	25

U hodnocení 3 a 4 nebylo dosaženo požadované hladiny významnosti 60 % a více u žádného předmětu, respektive kompetence, nemohou tedy být významně zohledněny v závěrech této studie. Za zmínku stojí pouze relativně negativní hodnocení u předmětu *Praktický jazyk*, který byl jako spíše nepřínosný pro osvojení lingvodidaktické kompetence volen 47 % respondentů.

Odpovědi studentů 2. ročníku navazujícího magisterského studia

Studenti 2. ročníku navazujícího magisterského studia označili také lingvistickou kompetenci jako nejvíce rozvinutou (hodnocení 1 nebo 2) v osmi povinných předmětech z devíti. Z tabulky 2 níže lze dále vyčíst, že v sedmi z těchto předmětů studenti volili pro lingvistickou kompetenci převážně hodnocení 1, nejčastěji u předmětu *Fonetika* (80 % studentů). Komunikativní kompetence byla dle hodnocení studentů významněji osvojena pouze ve třech předmětech z devíti. Hodnocení 1 bylo nejčastěji studenty přiřazeno této kompetenci v přímém vztahu k předmětu *Praktický jazyk* (85 % respon-

dentů). Za povšimnutí stojí také fakt, že předmět *Praktický jazyk* byl jediný studenty hodnocen jako významně rozvíjející dvě kompetence a zároveň polovinou studentů jako spíše rozvíjející i kompetenci zbývající. Dalšími předměty, ve kterých si studenti spíše osvojili více než jednu kompetenci, jsou *Jazykové dovednosti – čtení a psaní* a *Jazykové dovednosti – akademický styl*. Lingvodidaktická kompetence byla dle studentů významně osvojena pouze v předmětu *Didaktika* (90 % hodnocení 1 nebo 2). Detailní výsledky pro hodnocení 1 a 2 jsou vyobrazeny v tabulce 2 níže:

Tab. 2

Bakalářský studijní program – povinné předměty,

2. ročník navazujícího magisterského studia, hodnocení 1 a 2

Předmět	Komunikativní kompetence			Lingvistická kompetence			Lingvodidaktická kompetence		
	Hodnocení (v %)			Hodnocení (v %)			Hodnocení (v %)		
	1 a 2	1	2	1 a 2	1	2	1 a 2	1	2
Praktický jazyk	95	85	10	80	60	20	50	0	50
Jazykové dovednosti – čtení a psaní	85	45	40	85	60	25	25	0	25
Jazykové dovednosti – akademický styl	80	30	50	85	55	30	25	0	25
Fonetika	55	30	25	95	80	15	30	10	20
Úvod do lingvistiky	35	10	25	90	60	30	30	10	20
Morfologie	45	20	25	90	65	25	30	15	15
Syntax	55	20	35	95	70	25	35	20	15
Lexikologie	45	25	20	90	65	25	40	5	35
Didaktika	35	5	30	30	5	25	90	60	30

U hodnocení 3 nebylo dosaženo požadované hladiny významnosti 60 % a více u žádného předmětu, respektive kompetence. Podobně je tomu u hodnocení 4, které studenti volili zřídka či vůbec se zastoupením v rozmezí 0–20 %. Hodnocení 3 a 4 tedy nemohou být významně zohledněny v závěrech této studie.

Shrnutí výsledků

Z výše uvedených výsledků je patrné, že lingvistická kompetence je na základě názorů studentů obou ročníků v povinných předmětech bakalářského studijního programu osvojena ve významné míře nejčastěji. Předmět *Didaktika* se jeví studentům obou roč-

níků jako jediný přínosný pro osvojení dovedností v rámci lingvodidaktické kompetence (83 % z 1. ročníku a 90 % respondentů z 2. ročníku volilo hodnocení 1 nebo 2). Komunikativní kompetence byla studenty jednoznačně v obou ročnících nejvýznamněji zastoupena jako výchozí z předmětu *Praktický jazyk*.

Dále je na místě zmínit, že studenti k některým předmětům určité kompetence nepřiradili vůbec, či jen v zanedbatelné míře. Tento fenomén je nejvíce patrný v souvislosti s lingvodidaktickou kompetencí, k jejímuž osvojení se studenti kromě *Didaktiky* v ostatních předmětech spíše nevyjadřovali. Podobně se studenti často spíše nevyjádřili, pokud jde o odborné disciplíny a rozvoj komunikativní kompetence (viz tabulka 1 a 2 výše).

Diskuse

Výsledky šetření ukazují, že studenti a zároveň budoucí učitelé anglického jazyka studující navazující magisterský program *Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol* hodnotí míru rozvíjení vybraných odborných kompetencí v povinných předmětech bakalářského oboru *Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání* pozitivně. Většina studentů 1. i 2. ročníku uvedeného navazujícího programu jsou toho mínění, že absolvované předměty jim dopomohly k rozvíjení vědomostí a dovedností, které jsou důležité pro jejich budoucí povolání.

Z vybraných tří odborných kompetencí, jmenovitě komunikativní, lingvistické a lingvodidaktické kompetence, je podle studentů obou ročníků v průběhu bakalářského studia nejvíce rozvíjena kompetence lingvistická. Celkově se však k hodnocení 1 u zmíněné kompetence v souvislosti s více povinnými předměty přiklonilo více studentů v druhém ročníku než v prvním ročníku. Při porovnání výsledků týkajících se lingvodidaktické kompetence mají studenti prvního ročníku za to, že si kompetenci osvojili ve více předmětech a zároveň také ve větší míře. Dle očekávání se předmět *Didaktika* jeví studentům obou ročníků jako nejvíce přínosný pro rozvíjení lingvodidaktické kompetence. Komunikativní kompetence byla na základě názorů studentů zvolena jako nejvýznamněji osvojena v předmětu *Praktický jazyk*. Celkově studenti obou ročníků přikládali rozvíjení zmíněné kompetence v povinných předmětech bakalářského studia podobnou významnost. Při celkovém srovnání dat z odpovědí studentů obou ročníků je patrné, že názory studentů na míru rozvíjení kompetencí ve vybraných povinných předmětech jsou pozitivní a zkoumaným odborným kompetencím přikládají význam.

Při interpretaci dat je nutné připomenout, že autoři při studii pracovali výhradně s názory oslovených studentů. Výsledky výzkumu tak nepoukazují v žádné míře na vztah sylabů zvolených předmětů a míry osvojení odborných kompetencí z nich vycházející. Pro takovou evaluaci předmětů by musela být použita jiná metoda výzkumu. Autoři

studie si dále uvědomují, že k získání relevantních dat za účelem zevšeobecnění výsledků analýz by bylo třeba pracovat s větším vzorkem dat.

Závěr

Výsledky předkládaného výzkumu prezentují reflexi budoucích učitelů anglického jazyka na míru osvojení vybraných odborných kompetencí potřebných k vykonávání budoucího povolání učitele anglického jazyka na 2. stupni základních škol, které získali v průběhu absolvování bakalářského studijního programu *Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání*. Názory studentů na průběh studia jsou cenným nástrojem pro evaluaci nejen předmětů, ale i studijních programů. Cílem popisovaného výzkumu bylo zjistit, jaký mají studenti zvoleného programu názor na rozvíjení vybraných odborných kompetencí, konkrétně komunikativní, lingvistické a lingvodidaktické v povinných předmětech v bakalářském studijním programu na pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Na základě názorů studentů prvního i druhého ročníku navazujícího magisterského studia *Učitelství anglické jazyka pro 2. stupeň základních škol* je zřejmé, že všechny tři odborné kompetence jsou v průběhu odborné přípravy budoucích učitelů rozvíjeny významně. Při srovnání názorů studentů obou ročníků na míru osvojení těchto kompetencí žádná nevyčnívá, či se nejeví více či méně významně rozvíjená.

Předkládaný článek byl financován a napsán jako součást projektu IGA_Pdf_2016_008, Sebehodnocení vybraných odborných kompetencí budoucích učitelů anglického jazyka ve vztahu k jejich pregraduální přípravě na univerzitě Palackého v Olomouci.

Literatura

- Babická, B. Nevařil, J. (2003). Studijní program Učitelství 2. stupně ZŠ v kombinaci s AJ z pohledu studentů. In Hornová, L. *Studijní programy pro učitelství cizích jazyků na druhém stupni základních škol u nás a v zahraničí*. Olomouc: UP.
- Gavora, P. (1996). *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido.
- Hanušová, S. (2005). *Pregraduální vzdělávání učitelů anglického jazyka*. Brno: MSD.
- Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Harlow, England: PEL.

Kontakt:

Mgr. Ondřej Duda za kolektiv autorů
Ústav cizích jazyků
Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci
Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc
E-mail: ondrej.duda@upol.cz

Mgr. Ondřej Duda je doktorandem na Ústavu školství a sociálních studií na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a současně pracuje jako odborný asistent na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty UP. Mezi jeho odborné zájmy mj. patří sociolingvistika a rozvoj profesních kompetencí studentů učitelství a učitelů anglického jazyka.

Mgr. Josef Nevařil, Ph.D. pracuje jako odborný asistent na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Odborně se zaměřuje na rozvoj sociolingvistických schopností a testování a hodnocení v ELT.

Doc. PhDr. Václav Řeřicha, CSc. je docentem angličtiny na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zaměřením jeho výzkumu a prací jsou kontrastivní česko-anglická studia, interkulturní komunikace a překlad. Od roku 1989 přednášel na univerzitách a vysokých školách na Floridě, Tennessee, Severní Karolíně, na Slovensku, v Rakousku, Lucembursku a Velké Británii. Od roku 2015 je ředitelem Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.